

УДК 94(477)

О. В. Березоручька, О. В. Мельник

УКРАЇНЬСЬКА ДІАСПОРА: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

Березоручька Олена Валеріївна, студентка Інституту комп'ютерних систем, av.golberg@gmail.com

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

Мельник Олег Віталійович, доцент кафедри історії та етнографії України, oleg_trac@ukr.net

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

АНОТАЦІЯ

В роботі аналізується стан розвитку української діаспори та її впливу на сучасні процеси в Україні.

Автори досліджують внесок закордонних українців в культуру, освіту та науку світу, а також можливості залучення діаспори для розвитку незалежної України. Також автори проводять аналіз впливу сучасної української діаспори на систему міжнародної підтримки України під час гібридної війни з Росією.

В роботі на прикладі недоліків взаємовідносин між бюрократично-чиновницьким апаратом та діаспорою наводяться перспективні напрямки для подальшого дослідження української діаспори та необхідних процесів розвитку її відносин з батьківщиною, особливо під час несприятливої для України міжнародної ситуації.

***Ключові слова:** українська діаспора, гібридна війна, українська культура, міжнародні відносини, українській уряд.*

O. V. Berezorucka, O. V. Melnyk

**THE UKRAINIAN DIASPORA:
PAST AND PRESENT**

Olena Berezorucka, student at the Institute of Computer Systems,
av.golberg@gmail.com

Odesa National Polytechnic University,
av. Shevchenko, 1, Odesa, 65044, Ukraine

Oleg Melnyk, Associate Professor of the Department of History and
Ethnography of Ukraine, oleg_trac@ukr.net

Odesa National Polytechnic University,
av. Shevchenko, 1, Odesa, 65044, Ukraine

ANNOTATION

The paper analyzes the state of development of the Ukrainian diaspora and its impact on modern processes in Ukraine.

The author explores the contribution of foreign Ukrainians to the culture, education and science of the world, as well as the possibility of involving the Diaspora in the development of Independent Ukraine. The author also analyzes the impact of the modern Ukrainian diaspora on Ukraine's international support system during the hybrid war with Russia.

The work on the example of the shortcomings of the relationship between the bureaucratic bureaucracy and the diaspora provides promising directions for further study of the Ukrainian diaspora and the necessary processes for developing their relations with their homeland, especially during the unfavorable international situation for Ukraine.

Key words: *Ukrainian diaspora, hybrid wine, Ukrainian culture, international relations, Ukrainian government.*

Е. В. Березоружская, О. В. Мельник

УКРАИНСКАЯ ДИАСПОРА: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ

Березоружская Елена Валерьевна, студентка Института компьютерных систем, av.golberg@gmail.com

Одесский национальный политехнический университет,
пр-т Шевченко, 1, г. Одесса, 65044, Украина

Мельник Олег Витальевич, доцент кафедры истории и этнографии Украины, oleg_trac@ukr.net

Одесский национальный политехнический университет,
пр-т Шевченко, 1, г. Одесса, 65044, Украина

АННОТАЦИЯ

В работе анализируется состояние развития украинской диаспоры и ее влияния на современные процессы в Украине.

Авторы исследуют вклад иностранных украинцев в культуру, образование и науку мира, а также возможности привлечения диаспоры для развития независимой Украины. Также авторы проводят анализ влияния современной украинской диаспоры на систему международной поддержки Украины во время гибридной войны с Россией.

В работе на примере недостатков взаимоотношений между бюрократически-чиновничьим аппаратом и диаспорой приводятся перспективные направления для дальнейшего исследования украинской диаспоры и необходимых процессов развития ее отношений с родиной, особенно во время неблагоприятной для Украины международной ситуации.

Ключевые слова: украинская диаспора, гибридная вина, украинская культура, международные отношения, украинское правительство.

Метою роботи є розгляд феномена «українська діаспора», вивчення її особливостей і причин виникнення, аналіз взаємовідносин незалежної України з закордонними українцями та діяльності деяких видатних діаспорян. Вважаючи, що історія та культура діаспори — це невід’ємна частина історії та культури України, ми спробуємо довести, що наша держава буде зусиллями не тільки громадян України, але й українців, що живуть поза її межами, а також окреслимо основні тенденції для подальших досліджень.

Сталося так, що протягом століть багато представників нашого народу опинилися далеко від історичної батьківщини з

різних причин: розвалу імперій, світових воєн, геноциду, насильницьких і добровільних переселень, природних катаклізмів, політичних та економічних криз, особистих обставин. Сьогодні ці українці та їхні нащадки постійно живуть в інших країнах, чимало з них мають високий соціальний статус, завдяки сумлінній праці вони досягли висот у державних установах, бізнесі, науці, мистецтві, громадських організаціях. При цьому велика кількість діаспорян не забуває своє коріння, вони зберегли рідну мову і не лише цікавляться українською історією та культурою, а й намагаються допомогти своїй першій Батьківщині.

Проаналізувавши різні погляди на визначення української національної спільноти поза межами українських земель, яка відчуває духовний зв'язок з Батьківщиною, ми дійшли висновку, що доцільніше вживати щодо неї універсальний термін «українська діаспора». Стосовно українців, які проживають за межами України, його вперше почав вживати вітчизняний політолог, етнолог і соціолог В. Старосольський [3, с.15]. Отже, діаспоряни — це всі українці, які опинилися за межами історичної вітчизни, незалежно від того, з якої причини, і постійно живуть в інших країнах. За різними оцінками, загалом по світу поза межами України проживає близько третини нації — від 11 до 15 мільйонів [5]. Більше 7 млн українців проживають у колишніх радянських республіках і до 6 млн — у далекому зарубіжжі.

Українська діаспора утворилася передусім внаслідок міграцій, депортацій та загрози геноциду, а також завдяки добровільному переселенню з економічних причин і зміні кордонів. Головним шляхом формування української діаспори були п'ять хвиль еміграції. Перша — з останньої чверті XIX ст. до початку Першої світової війни. Її називають трудовою. Ця добровільна масова еміграція з економічних мотивів була спрямована до Канади й США. Наступна хвиля еміграції мала переважно політичний характер: це був період між двома світовими війнами, після знищення УНР, встановлення радянської влади у Західній Україні (1917–1921 рр.). Третя хвиля — період після Другої світової війни і знищення Української повстанської армії (кінець 1940-х — початок 1950-х рр.). Четверта (з середини 70-х рр. до проголошення незалежності країни) стосується ви-

селення дисидентів (людей, що відкрито виступали проти комуністичного режиму у 1960–1970-ті рр.) [1, с. 10]. Окрім того, мільйони українців були депортовані з кінця 1920-х до середини 1950-х рр. до Сибіру і півночі Росії. Водночас із середини 1950-х до 1980-х рр. значна еміграція відбувалася з економічних мотивів. Тисячі молодих людей їхали на освоєння цілих земель у Казахстан, на спорудження новобудов у Сибір. П'яту, сучасну хвилю еміграції, з часу проголошення Незалежності України у 1991 р., вчені почали визначати нещодавно [8, с. 23]. Вона наразі продовжується: протягом 2017 р. Україну покинули понад 1 млн громадян, а у 2018-му кількість емігрантів зросла на 35 %. Найчастіше причинами сучасної еміграції є економічна криза, безробіття, незадовільний рівень зарплатні.

Українська діаспора відрізняється від діаспор інших народів тим, що вона з політичних причин довго не мала зв'язків із Батьківщиною. Радянська влада змальовувала образ українців за кордоном як ворожої сили, зрадників, запроданців. Та попри все це вони не забували рідну мову, виховували дітей на українських ідеях, мріяли про незалежну Україну.

За напрямком еміграції українську діаспору умовно поділяють на західну та східну. Східною діаспорою називають українське населення колишніх республік СРСР, а західну діаспору утворюють українці, що живуть поза межами колишнього Радянського Союзу. Найбільше їх проживає в США, Канаді, а також у Великій Британії, Німеччині, Франції, Бразилії, Аргентині, Австралії. Частина українців віддавна проживає на територіях, які після Другої світової війни увійшли в межі державних кордонів сусідніх з Україною країн (Польща, Румунія, Словаччина).

Аналізуючи українську діаспору, неможливо було б не згадати про українців, змушених шукати кращої долі за кордоном, та їхніх нащадків, які змогли вразити світ своїми здібностями і при цьому пам'ятали про своє походження. Вони займали важливі посади у чужих країнах, підкоряли космос та високу моду, знімалися у найкращих фільмах та робили важливі наукові відкриття для людства. Таких українців були і є тисячі. Тому в обмежених рамках нашої роботи ми зосередилися лише на невеликій кількості персоналій видатних діаспорян — IT-спеціалістів, а також колишніх одеситів [7].

Один із найвідоміших «комп'ютерників» світу — Стів Возняк, співзасновник славетної компанії Apple. Його батько народився у селі Червона Діброва на Буковині. У середині 1970-х Возняк самотужки спроектував комп'ютери Apple I і Apple II. Так почалася «цифрова ера». Ще один провідний науковець у галузі комп'ютерних технологій, співзасновник IBM — Любомир Романків, що народився у місті Жовква Львівської області. Він був співвинахідником (разом з американцем Девідом Томпсоном) процесів створення тонкоплівкових мікроголовок для запису інформації, що уможливили появу жорстких дисків і персональних комп'ютерів.

В одному з найбільших центрів розвитку світових інноваційних технологій — Кремнієвій долині (США) українці також помітно відзначилися. Уродженець Києва Макс Левчин, що покинув батьківщину у 16 років, у 1991 р., вже в 27 створив найбільшу відому у світі електронну систему для здійснення платежів — PayPal. Сьогодні колишній киянин — віце-президент Google, один з найбільш успішних і багатих програмістів і венчурних інвесторів Долини. Він не забуває про батьківщину: разом із іншими IT-бізнесменами Левчин у 2014-му підписав петицію за припинення російської агресії в Україні.

Ян Кум — киянин, який згодом став відомим американським підприємцем, програмістом та співзасновником месенджера WhatsApp (виїхав з України в 1992 р.). Довгі роки він працював у Yahoo. Потім продав проєкт WhatsApp соціальній мережі Facebook за 16 млрд доларів. Тепер Кум є виконавчим директором цієї найбільшої соціальної мережі (з 2014 р.) [6]. Ще одне ім'я — Адріан Головатий, виходець з України, що став співрозробником Django, надзвичайно популярного та повнофункційного серверного веб-фреймворку, який написаний на мові Python. На жаль, сьогодні умови праці в нашій країні змушують багатьох талановитих українців емігрувати за кордон.

Чимало колишніх одеситів прославили своє рідне місто і Україну за кордоном. Одеситка Соня Делоне у 20-х рр. минулого сторіччя підкорила світ моди вимогливої Франції. Вона запропонувала змінити бісер і пір'я на мінімалістичні пальта і сукні прямого крою з геометричним принтом. Делоне займалася також взуттям, килимами, вітражами, була автором багатьох книжкових ілюстрацій, навіть розмальовувала автомобілі.

Дизайнерка згадувала: «Любов до яскравих кольорів йде з дитинства. Це фарби мого дитинства, фарби України» [9].

Одесита Льва Добрянського називали «скрипником». Цей талановитий скрипковий майстер став справжнім винахідником покращення звучності струнних інструментів. У Німеччині, де він мешкав і працював у 1903–1907 рр., Добрянському довіряли покращити свої скрипки Страдіварі такі видатні виконавці, як Фріда Скотт та Ян Кубелік.

Одеса була рідним містом славетного авіаконструктора Єжи Рудлицького, який після Другої світової війни емігрував до США. Його найвідоміший винахід — V-подібний хвіст розвідувального літака («метелик»), що поєднує в собі кермо та ліфти в одну систему, призначення якого — розширення сектора обстрілу. Рудлицький розробив велику кількість різних типів військових та цивільних літаків, створив перше шасі, що втягається [2].

Ще одна мужня постать — Ніна Строката-Караванська, талановитий лікар-мікробіолог, борець за Незалежність України, політв'язнена і дружина політичного в'язня, поета Святослава Караванського, члена ОУН. Ніна Антонівна поширювала самвидав «Український вісник» проти русифікації і комуністичних репресій, за що теж потрапила за ґрати. Нарешті у 1979 р. Караванські змогли виїхати з СРСР до Сполучених Штатів, і побачити Україну, Одесу їм більше не дозволили.

Необхідно підкреслити, що метою української діаспори перших хвиль було сприяння утвердженню незалежної Батьківщини. Давня мрія діаспорян здійснилася з проголошенням у 1991 році незалежної соборної держави Україна. Немалу роль у цій історичній події відіграла взаємодія закордонних національно-патріотичних, культурних і молодіжних організацій, які надсилали кошти та літературу, надавали політичну підтримку. Після здобуття Незалежності Україною і поглиблення економічних та національно-культурних відносин з представниками західної діаспори і республік колишнього СРСР українці із зарубіжжя почали активніше входити до державотворчих процесів, долучатися до рішення економічних проблем, що постали перед сучасною Українською державою.

1996 року до Конституції незалежної України було включено статтю 12, у якій визначалося: «Україна дбає про задово-

лення національно-культурних і мовних потреб українців, що проживають за межами держави». На жаль, Україна, попри окремі моменти, за більш ніж чверть століття ще не навчилася працювати зі своїми співвітчизниками, незважаючи на низку прийнятих програм і законодавчих актів щодо відносин з діаспорою.

Багато прийнятих ініціатив залишилися на папері. Наприклад, закон «Про закордонних українців» від 2004 р. (відредагований 2012 р.) передбачає квоти для українців на здобуття освіти у вітчизняних вишах — 500 місць щороку. За цією програмою українці, наприклад, з Молдови отримують дипломи вчителя української мови, потім працюють у діаспорі. Нині, аби вступити до вишу, треба отримати посвідчення закордонного українця, а це через бюрократичні формальності затягується на декілька років.

Після VI Всесвітнього форуму українців (2016 р.) уряд затвердив «Програму співпраці із закордонними українцями до 2020 року», виділивши на її реалізацію 105 млн грн. Але і це здебільшого виявилось формальністю.

Заплановані владою заходи передбачають недостатнє фінансування потреб закордонного українства — таких, як організація літніх таборів для дітей, фінансування повернення культурної спадщини українців тощо. На сьогодні наша держава також не має достатніх фінансових засобів, щоб задовольнити всі прохання, що надходять від представників діаспори, про повернення в Україну.

Можливо, рішенням цих проблем може стати отримання українцями з діаспори права подвійного громадянства. Це дозволить Україні більш ефективно використовувати потенціал колишніх співвітчизників, які прагнуть допомогти батьківщині своїх предків, зокрема і матеріально. Не треба забувати, що тільки у 2018 році, за даними НБУ, емігранти перерахували в Україну більше 9 млрд доларів.

Подальших досліджень потребує не тільки розвиток відносин між Україною та її діаспорою, але й такі моменти, як вплив діаспори на політичну, культурну та економічну ситуацію в Україні. Окремим напрямом досліджень може стати внесок представників української діаспори у підтримку України під час гібридної війни з Російською Федерацією, а також

вплив діаспорян на уряди країн проживання щодо їх позиції на захист України від агресії.

Таким чином, можна констатувати, що для співпраці з діаспорою потрібно створювати спеціальні відомства, а також розробляти різноманітні програми з залучення діаспорян до розвитку України в політичному, економічному, науковому та культурному напрямках.

Отже, закордонне українство — це потужна сила, ресурс, який необхідно залучати для роботи в інтересах України, що, на жаль, сьогодні зіткнулася з такими серйозними викликами, як війна, окупація, захоплення частини територій, культурна та інтелектуальна деградація частини громадян. Саме діаспора є значним ресурсом знань та можливостей, що можуть вплинути на розвиток сучасної України на шляху до демократії.

Це дієвий інструмент впливу в країнах проживання, а також ефективний засіб для утвердження позитивного образу України у міжнародній спільноті.

Джерела та література

1. Атаманенко А. Україна і закордонне українство [Електронний ресурс] / А. Атаманенко // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Історичні науки. — 2013. — Вип. 21. — С. 8–16. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzuoai_2013_21_4
2. Видатні українці // Стожари: інформаційний сайт української діаспори [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://archive.svitua.org/vydatni-ukraintsi.html>
3. Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація: підручник / [В. Б. Євтух, А. А. Попок, В. П. Трощинський та ін.]; за ред. В. Б. Євтуха. — К.: Альтерпрес, 2011. — 304 с.
4. Заставний Ф. Д. Українська діаспора: розселення українців у зарубіжних країнах. — Львів: Місто, 1991. — 120 с.
5. Ключковська І. Українська діаспора в об'єктиві сучасності — національний та політично-духовний феномен [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://miok.lviv.ua/?p=379>
6. Кремнієва долина: особливості виникнення, секрети успіху та відомі українці [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://iii.ua/uk/news/kremniieva-dolina-osoblivosti-viniknennya-sekrety-uspihu-ta-vidomi-ukrayinci>
7. Українці перемагають: історії успіху представників української діаспори / Ресурсний центр ГУРТ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://gurt.org.ua/articles/23573/>
8. Цимбал Т. В. Феномен еміграції. — Київ: Дніпро, 2012. — 36 с.

9. Корнієнко Я. Соња Делоне: законодавиця моди українського походження [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://wisecow.com.ua/mistecztvo/zhinochi-imena-v-mistecztvi/sonya-delone-zakonodaviczya-modi-ukrayinskogo-poxodzhennya.html>

Надійшла до редакції 02.10.2019 р.

УДК 329.1/.6:321.72(477)

Я. О. Білик

СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ

Білик Ярослав Олегович, аспірант кафедри історії та етнографії України, e-mail: fant1k93@bigmir.net

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

АНОТАЦІЯ

У процесі демократизації суспільства вкрай необхідні знання щодо становлення перших демократичних партій. У зв'язку з цим актуалізується питання про дослідження ДемПУ. У статті на основі низки джерел проаналізовано створення однієї із перших політичних партій, утвореної лідерами Народного Руху України, а саме розглянуто становлення Демократичної партії України. ДемПУ прагнула домогтися відродження і вільного розвитку культури українського народу, всіх національностей та етнічних груп, які мешкають на території України. Відбито політичні погляди Демократичної партії та її лідерів на становлення демократії в державі, проаналізовано основні положення маніфесту Демократичної партії України.

У статті зазначається, що партія виступила за незалежність України і чітко стояла на цій позиції. Розглянуто її основні положення та ідеологічні напрями на початковому етапі.

Ключові слова: *Демократична партія України, Народний Рух України, маніфест, демократія, незалежність.*